

TARİHİN SAVUNUSU

RICHARD J. EVANS

VakıfBank Kültür Yayınları: 0326
Tarih: 090

TARİHİN SAVUNUSU
RICHARD J. EVANS

Özgün Adı
In Defense of History

Tükçesi
Uygur Kocabaşoğlu

Proje Editörü
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Elif Nur Sezgin

Son Okuma
Ahmed Said Sözen

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024

ISBN 978-625-6647-37-4

Kitabın Türkçe yayın hakları The Wylie Agency (Uk) Ltd. aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

IN DEFENCE OF HJSTORY
Copyright © 1997, Richard J. Evans
Afterword Copyright © 2000, Richard J. Evans All rights reserved

Baskı
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mh. 137. Sk. No:12
34522 Esenyurt / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 444 62 18
Sertifika No: 71320

1. Baskı: Ocak 2025

TARİHİN SAVUNUSU

RICHARD J. EVANS

TÜRKÇESİ
UYGUR KOCABAŞOĞLU

RICHARD J. EVANS

Cambridge Üniversitesi'nde Kraliyet onursal Tarih Profesörü ve Londra Gresham Koleji'nin dekanıdır. Avrupa Tarihi Profesörü olarak görev yaptığı East Anglia Üniversitesi'nde ve tarih profesörü ve dekan yardımcısı olarak görev yaptığı Londra Üniversitesi Birkbeck'te dersler vermiştir. Çok sayıda kitabı arasında *The Coming of the Third Reich* (2003), *The Third Reich in Power* (2005) ve *The Third Reich at War* (2008) ile *The Third Reich in History and Memory* (2015) adlı derlemesi bulunmaktadır. En son kitapları *Altered Pasts: Counterfactuals in History* (2013) ve *The Pursuit of Power: Europe 1815-1914* (2016). İngiliz Akademisi Leverhulme Madalyası ve Ödülü, Tarih Derneği Norton Medlicott Madalyası, Amerikan Tıp Tarihi Derneği William H. Welch Madalyası ve Hamburg Hür ve Hansa Şehri Sanat ve Bilim Madalyası sahibidir. Free Thinking de dâhil olmak üzere radyo ve televizyon programlarına sık sık katkıda bulunmaktadır. Kitapları Wolfson Tarih Ödülü ve Fraenkel Çağdaş Tarih Ödülü'ne layık görülmüştür. İngiltere'de bilim dünyasına hizmetlerinden dolayı 2012 yılında şövalye ilan edilmiştir.

UYGUR KOCABAŞOĞLU

1945'te Kastamonu'da doğdu. Ankara Üniversitesi SBF'den mezun oldu, aynı üniversitede "Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. 1983-1988 arasında üniversiteden kendi isteğiyle uzak kaldı. 1988-2002 arasında ODTÜ Tarih Bölümü'nde Osmanlı sosyal ve yönetsel tarihi, basın tarihi, Amerikan misyoner faaliyetleri üzerine dersler verdi. İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde yarı zamanlı olarak dersler vermiştir. Kocabaşoğlu'nun başta Avrupa ve İngiltere tarihi olmak üzere çeşitli konularda yayımlanmış çok sayıda kitap çevirisi ve yine Osmanlı sosyal tarihiyle ilgili olarak yerli yabancı dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	9
Giriş	11
1 Tarihin Tarihi	29
2 Tarih, Bilim ve Ahlak	61
3 Tarihçiler ve Olguları	95
4 Kaynaklar ve Söylemler	125
5 Tarihte Nedensellik	155
6 Toplum ve Birey	191
7 Bilgi ve İktidar	223
8 Nesnellik ve Sınırları	261
Başlıklar Hakkında Okuma Tavsiyeleri	295
Dizin	315

Christine'e, sevgiyle...

TEŞEKKÜR

Başta, Birkbeck'teki pek çok akşamımı verimli bir şekilde tarihsel bilgi, gerçeklik ve nesnelliği tartıştığım öğrencilere ve tarihin bugünkü durumuna ilişkin taslak hâlindeki düşüncelerimi bir kitaba dönüştürmem konusunda beni yüreklendiren tarih bölümündeki meslektaşlarıma teşekkür ederim. Metnin üzerinde çalışıldığı ve defalarca yeniden yazıldığı sırada pek çok kişinin yapıcı eleştirilerinden faydalandım. Ancak, zekice eleştirileri için David Cannadine'e ve ayrıntılı yorumları için *Granta Books*'tan Neil Belton'a özellikle teşekkür etmek isterim. Ros Tatham, Stalybridge Yortusu'nda neler olduğunu bulmam konusunda yardım etti. Christine Corton, her zaman olduğu gibi destek sağladı ve yüreklendirdi. Becky Hardie ve *Granta*'daki tasarım ve yapım ekipleri nihai metin üzerinde harika işler yaptılar. Hepsine teşekkürlerimi sunarım.

Richard J. Evans
Londra, Mart 1997

GİRİŞ

I

Bu kitap, tarihi nasıl öğrendiğimiz, nasıl araştırdığımız, yazdığımız ve nasıl okuduğumuz hakkındadır. Postmodern çağda tarihçiler bu sorunları yeniden ele almak zorundadırlar. Şüphesiz, geçmişte de bu sorunları göğüsleyen pek çok girişim olmuştur. Ancak entelektüel iklim ne olursa olsun, bu sorunların müteakip her tarihçi nesli tarafından tekrar ele alınması zorunludur. Hâlen bu alan, iki İngiliz tarihçi, Edward Hallet Carr ve Sir Geoffrey Elton tarafından otuz yıldan daha önce yayımlanmış iki kitabın tesirindedir. Carr'ın *Tarih Nedir?i* (*What is History?*), ilk yayımlandığı 1961 yılından bu yana öğrenciler ve öğretmenlerce tarihsel çalışmaya bir giriş kitabı olarak yaygın şekilde kullanılmıştır ve bunun nedenini anlamak kolaydır. Carr çok geniş tecrübesi, zor felsefi sorunlar üzerinde berrak bir şekilde düşünme ve düşüncelerini derli toplu, zekice ve tamamen anlaşılabilir bir tarzda aktarabilme yeteneği olan meslekten bir tarihçiydi. *Tarih Nedir?* alışıl gelmiş okuma kitapları ya da tarih çalışmalarına giriş niteliğindeki kitapların yaptığı gibi öğrenciye tepeden bakmaz. Okuyucuyu bir eşiti olarak karşısına alır. Carr, tarihin doğası konusunda pek çok başka tarihçiyle tartışmalara girer. Çok sayıda öğrenci tarafından liseyi bitirdikten sonra üniversiteye taşınan, tarihin yalnızca bir nesnel olgular meselesi olduğu inancına karşı çıkar ve bunu çürütür. Tarih kitaplarının, onları yazan insanlar

gibi kendi zamanlarının bir ürünü olduğu ve bunların yazarlarının da belirli düşünceleri ve ideolojileri geçmişe taşıdıkları fikrini ortaya atar.

Carr'ın tarih çalışmalarına izafi yaklaşımına muarız olarak, Elton'ın 1967'de yayımlanan *Tarihin Pratiği*'ni kullanmak yaygın bir tutum olmuştur. Elton'ın kitabı, tarihin, geçmiş hakkındaki nesnel gerçeği aramak olduğunun keskin bir savunusunu ortaya koyar. İyimsen bir yaklaşımla, bu girişimde tarihçilerin çabalarının bir hayli başarılı olduğu sonucuna varır. Elton da çok geniş ve çeşitli bilgisi olan bir tarihçidir ve kitabı, tarihin nasıl öğrenileceği, yazılacağı ve okutulacağı konusunda bir dizi makul tasarımı önerirken aynı zamanda belirli tarihçiler ve onların, kendisinin ilan ettiği ülküleri gerçekleştirme ya da (çoğu kez olduğu gibi) bunu başaramamaları hakkında çok şey söyler. Carr, geçmişe yönelik sosyolojik bir yaklaşımın şampiyonluğunu yaparken, Elton herhangi ciddi bir tarih çalışmasının siyasal olayların anlatımına dayanan bir omurgası olması gerektiğini ileri sürer. Böyle bir omurgaya sahip olmayan çalışmaları ise düzgün bir tarih çalışması olarak görmez. Ve Carr, okurlarını, "olgularını" incelemeyen önce tarihçiyi inceleme konusunda uyarırken; Elton, okurlarına, tarihsel doğruluğun ve gerçeğin nihai hakemi olan belgeler üzerinde odaklanmalarını ve tarihçi ve güdülerini tarihinin kendisine bırakmalarını söyler.

Elton ve Carr'ın eserleri hâlâ fazlasıyla okunmaya değer kitaplar olsa da, otuz yıldan fazla bir süre önce yayımlanmışlardır ve bu iki kitabın bugün bile bilimsel bir disipline temel giriş hizmeti görüyor olmaları gariptir.¹ Bu iki kitap bununla birlikte pek çok üniversitede hiç kuşkusuz hâlâ bu işle-

---

1. Keith Jenkins, *On "What is History?": From Carr and Elton to Rorty and White*, (Londra, 1995), s. 2-3.

vini sürdürmektedir.² Her ne kadar bazı tarihçiler Elton'ın "tarihçilik mesleğinde sağduyuyu"³ ya da (daha iddialı bir şekilde) 'profesyonel akademik tarihçiler arasında *ortodoksluğu*⁴ temsil etmeyi sürdürdüğünü düşünüyor görünseler de uygulamada bu çoktan sona ermiştir. Şimdilerde pek az tarihçi Elton'ın benimsediği katı tarihsel nesnellik kavramını savunacaktır. On yıllardır meslekte içsel olarak varlığını sürdüren tarihsel tartışmanın egemenliği, tarihçileri, hakikatin belgelerde gömülü olduğu ve bir kez tarihçi bunları ortaya çıkardı mı aynı işi bir başkasının bir daha hiçbir zaman yapmasına gerek olmadığı düşüncesinden çoktan kurtarmıştır.

Elton'ın hem de Carr'ın görüşlerini de eskimiş kılmak konusunda, 1980'lerde ortaya çıkan postmodernist kuram kadar başka hiç bir şey etkili olmamıştır.⁵ Carr'ın tarih bilimi için

---

2. Örneğin John Tosh, 1991'de, çok kullanılan tarih okuma kitabında, Carr ve Elton arasındaki uzlaşmazlığın hâlâ "tarihsel bilginin durumu hakkındaki tartışmada en iyi başlangıç noktası" olduğunu düşünüyordu. (John Tosh, *The Pursuit of History* (Londra, 1991), s. 236.

3. Dominick LaCapra, *History and Criticism* (Ithaca, New York, 1987), s. 136. Bununla birlikte LaCapra, üniversitelerdeki giriş kitaplarının çoğunun "her iki kitabın az çok pragmatik ve eklektik bir 'sentezini'" öğrenciye sunduğunu söyleyerek kendisiyle çelişkiye düşmektedir ve gerçekten de "aşırı belgesel nesnellik ve göreceli öznellik gerçek alternatifler oluşturmazlar" diyerek zimnen buna katılmaktadır. (*A.g.e.*, s. 137.)

4. Jenkins, *On 'What is History?'*, s. 87-8. Arthur Marwick, *The Nature of History* (3. Baskı, Londra, 1989), s. 412'de Elton'ın, *Tarihin Pratiği*'ni (Londra, 1967), "mevcut profesyonel konumun açık bir ifadesi" olarak tanımlamaktadır.

5. Kimi postmodernistler kendi konularının eleştirilmesini, postmodernizm diye bir şeyin var olduğunu inkâr ederek önceden karşılaşmaya kalkışmışlardır (bunlardan birisinin söyleyişle "Ben kendi payıma, postmodern pozisyonun neye benzediği konusunda bir fikre sahip değilim); ya da postmodernizm terimini, çok farklı çağdaş düşünürlerin görüşlerini birbirine kaynaştırdığı için 'büyük ölçüde yararsız' bulmuşlardır. Ancak, başkalarının işaret ettiği gibi, bu yaftanın kimi zaman birbiriyle çelişen değişik düşünceleri içeriyor olması, bu düşüncelerin sessizce kabullenilmesi yerine eleştirel bir sorgulamayı davet etmektedir.

temel saydığı nedenlerin yerine, “linguistik çözümleme” bize *söylemler* önermektedir. Ve tarihin pek çok söylemden yalnızca bir tanesi olduğu yaygın bir şekilde savunulmaktadır. Birincil kaynakların titiz bir şekilde irdelenmesine dayanan bilimsel tarih nosyonu şiddetle saldırıya uğramıştır. Konuyla ilgili çok sayıda yazar –her ikisi de farklı şekillerde Carr ve Elton tarafından savunulan kavramlar olan– tarihsel gerçeklik ya da nesnel-lik diye bir şeyin varlığını inkâr etmektedir. Şimdi soru ‘Tarih Nedir?’den ziyade ‘Tarih Yapmak Aslında Mümkün müdür?’ şeklindedir. Disiplinin gelişimini, tarihçilik mesleğinin yaygınlaşmasında gören Carr ve tarihsel bilginin birikiminde gören Elton’daki iyimserliğe karşın, yirminci yüzyılın sonunda tarihçiler netameli bir duygunun etkisi altına girmişlerdir. Örneğin, zihniyet tarihçisi David Harlan, 1989’da yazdıklarında, tarihsel çalışmaların ‘yaygın bir epistemolojik bunalım’dan geçtiğini düşünmektedir.⁶ 1990’ların ortalarında yazan Amerikalı tarihçiler Joyce Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob şu görüşü yankılandırmışlardır: ‘Tarih, bilimsel ve kültürel temellerine kadar sarsılmıştır.’⁷ Dilin kendinden başka hiçbir şeyi aktarama-

---

Postmodernizm elverişli bir yaftadır; örgütlü bir hareket ya da tutarlı bir ideoloji değildir ve bu çalışmada postmodernizme ilişkin söylenenler bu yaftanın her türüne ve her kullanıcıya uyarlanabilen bir genelleme olarak alınmamalıdır. Bir başka ortak terim post-yapısalcılık, metin okumada belirli yöntemlere işaret eden daha dar bir terim olarak ele alınabilir. Bu konudaki iddialar ve karşı iddialar için bkz. James Vernon, “Who is Afraid of the ‘Linguistic Turn?’ The politics of social history and its discontents”, *Social History*, c. 19 (1994), s. 81-97, burada s. 96-97; ve Neville Kirk, “History language, ideas and post-modernism: a materialist view”, *Social History*, c. 20 (1995), s. 222-40, burada s. 222. Yararlı bir araştırma için bkz. David Harvey, *The Condition of Postmodernism: An Enquiry into the Origins of Cultural Change* (Oxford, 1991).

6. David Harlan, “Intellectual History and the Return of Literature”, *American Historical Review*, c. 94 (1989), s. 581-609.

7. Joyce, Appleby, Lynn Hunt ve Margaret Jacob, *Telling the Truth About History* (New York, 1995), s. 1.

yacağı şeklindeki postmodernist görüş, dehşete düşmüş başka bir tarihçinin gözlemlediği gibi, “tarihin erimesine sebep oluyor” ve “zorunlu olarak normal anlamdaki tarih çalışmalarını tehlikeye düşürüyor”du.⁸ Meşhur Princeton’lu tarihçi, Lawrence Stone, postmodernist saldırının, tarihçilik mesleğine; “ne yaptığı ve bunu nasıl yaptığı konusunda öz güven bunalımına” sürüklemiş olduğu uyarısında bulunuyor.⁹ Konuyla ilgili başka bir yazar da “Tarihçiler, konularının saygınlığı hakkında büyük bir kuramsal saldırıya maruz kalmışlardır” demiştir.¹⁰ Bazıları bu saldırıyı aslında yalnızca kuramsal olmaktan öte bir şey olarak görüyorlar: Bir tarihçinin kanısına göre ‘post-yapısalcılık, disiplinlerinin geleneksel meşruiyetini ve *raison d’être*’ini çalarak tarihçileri işinden olmakla’ tehdit etmektedir.¹¹ Tarihin postmodernist eleştirisinin gücü ve etkisi öyle tesirli ki, giderek daha çok sayıda tarihçi, hakikat arayışını, nesnellik inancını ve geçmişe ilişkin bilimsel yaklaşım tutkusunu terk etmiştir. Pek çok tarihçinin kendi mesleklerinin geleceği hakkında endişe duymasına şaşırılmamak gerekir.

---

8. Gabrielle Spiegel, “History and Post Modernism”, *Past and Present* 135 (Mayıs, 1992), s. 194-208, Nancy Partner’in “Making Up Lost Time: Writing on the Writing of History”, *Speculum*, c. LXI (1986), s. 90-117.

9. Lawrence Stone, “History and Post-Modernism”, *Past and Present* (131 (1991), s. 217-18.

10. Beverly Southgate, *History: What and Why? Ancient, Modern and Postmodern Perspectives* (Londra, 1996), s. 71. Ayrıca bkz. Alan Munslow, *Deconstructing History* (Londra, 1997).

11. Diana Purkiss, *The Witch in History: Early Modern and Twentieth-Century Representations* (Londra, 1996), s. 69.

II

Bununla birlikte bu bunalım duygusu evrensel olmaktan uzaktır. Meslekten tarihçiler arasındaki pek çok yorumcu, 1980'ler ve 1990'larda yaygın bir kendini beğenmişlik duygusu görmektedir. Amerikalı zihniyet tarihçisi Allan Megill, 1989'da, tarihçilik mesleğini postmodernist saldırı karşısında "kendinden hoşnut olmanın patolojik katılığı" içinde olmakla suçlarken;¹² Amerikalı Orta Çağ uzmanı Nancy F. Partner, 1995'deki yazısında bu tutumun "tümüyle övgüye layık" olduğunu düşünüyor ve ekliyordu:

*Tarihin dil-temelli eleştiri biçimlerinde kuramsal istikrarsızlaştırılmasının akademik uygulamaya hiçbir pratik etkisi olmadı, çünkü akademisyenlerin bu kaçınılmaz sahtekârlık, namussuzluk ve bayağılığa meyledip, belgeye dayalı akıl yürütme kurallarından vazgeçerek kazanacakları hiçbir şey yokken, kaybedecekleri çok şey vardı.*¹³

Aynı şekilde İngiliz tarihçi James Vernon da, 1994'te meslektaşlarının postmodernizme ilişkin "genel umursamazlık havası"ndan yakınıyordu. Ona göre, "Başka yerlerde tarihçiler 1990'larda en azından toplumsal tarih yazmanın sorunlarını tartışmak bir yana, bu postmodern dönemde *tarih*'in yazılıp yazılamayacağını tartışırken, *Social History*'nin 50. sayısında, yazı kurulu, "toplumsal tarihin kesinlikle bir bunalım içinde olmadığını" cüretle açıkladı."¹⁴ Bir başka İngiliz tarihçi Patrick Joyce da 1991'de şu gözlemde bulunuyordu: "Tarihin kuşatılmışlığı şöyle dursun, akademik ta-

12. Allan Megill, "Recounting the Past: 'Description', Explanation and Narrative in Historiography", *American Historical Review*, c. 94 (1989), s. 627-653, burada s. 631.

13. Nancy F. Partner, "Historicity in an Age of Reality-Fictions" Frank Ankersmit ve Hans Kellner (der). *A New Philosophy of History* (Londra, 1995), s. 21-39, burada s. 22.

14. Vernon, 'Who's afraid of the 'linguistic turn'?', s. 81.